

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.42>

УДК 336:338

Ю. С. Краківський,

аспірант, Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-5850-6563>

Л. В. Юрчишена,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів і банківської справи,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5904-0758>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Y. Krakivskiy,

PhD student, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

L. Yurchyshena,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of

Finance and Banking, Vasyl' Stus Donetsk National University, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE PRINCIPLES OF FINANCIAL INSTRUMENTS TO STIMULATE REGIONAL ECONOMIC GROWTH IN UKRAINE

У статті досліджено систему фінансових інструментів та їх ефективність для стимулювання регіонального економічного зростання в Україні в умовах воєнного стану та відновлення. Постановка проблеми пов'язана зі значними регіональними диспропорціями, посиленими війною, що виражаються у централізації фіскальних ресурсів, падінні частки доходів місцевих бюджетів і нерівномірному розподілі капітальних інвестицій. Метою дослідження є формування підходів до оптимізації фінансового забезпечення регіонального розвитку шляхом диференціації інструментів відповідно до специфіки та потреб різних територій. В статті розглядаються законодавчі засади регіональної політики, структура доходів і видатків місцевих бюджетів, а також динаміка капітальних інвестицій. Проаналізовано регіональну асиметрію у застосуванні фінансових механізмів та обґрунтовано необхідність комбінованого підходу, що поєднує ринкові інструменти для розвитку стабільних регіонів із прямими трансфертами та міжнародною допомогою для відновлення постраждалих територій.

Статистично розглянуто особливості регіональної політики, структуру доходів та види місцевих бюджетів, а також динаміку капітальних вкладень. Встановлено, що обсяги капітальних видатків за видами бюджету слугують прямими індикаторами економічного розвитку регіонів. Доведено зростання інвестицій у всіх типах громад, особливо у селищах, селах та містах, свідчить про децентралізацію розвитку. Наведені дані підтверджують активну фазу інфраструктурного та соціально-економічного розвитку регіонів України.

The article considers the system of financial instruments and their effectiveness in stimulating regional economic growth in Ukraine in wartime conditions and at the stage of renewal. The problem is related to significant regional disparities, exacerbated by the war, which are reflected in the centralization of fiscal resources, the decline in the share of local budget revenues, and the uneven distribution of global capital investments. The method consists in

studying the formation of approaches to optimizing the financial support of regional development by differentiating instruments according to the specifics and needs of different territories. The legislative framework of regional policy, the structure of revenues and types of local budgets, as well as the dynamics of capital investments are statistically examined. It is established that the volumes of capital expenditures by budget types serve as direct indicators of the economic development of regions. This is confirmed by the fact that capital expenditures are investments in infrastructure for business. The growth of investments in all types of communities, especially in towns, villages, and cities, is proven, indicating the decentralization of development.

The data presented confirm the active phase of infrastructure and socio-economic development of the regions of Ukraine, which creates the basis for further economic growth and improvement of the quality of life. Financial instruments of regional development for financing purposes are systematized. It is established that the modern financial system is characterized by a fundamentally combinatorial approach, where maximum efficiency is achieved not due to the autonomous functioning of various instruments, but due to the synergy of various elements and financing mechanisms. It is established that Ukraine demonstrates a clear regional differentiation of frozen financial instruments to stimulate economic growth, as indicated by the relationship between market and non-market mechanisms. In the western region, preference is given to market instruments aimed at long-term development. On the contrary, in the affected and similar regions, secondary, non-risk functions dominate - budget transfers, international humanitarian aid and targeted grants, the main tasks of which are urgent recovery. The central regions will establish a hybrid model that combines different types of instruments for stabilization and adaptation of the economy.

Such differentiation is a logical consequence of the objectively different levels of spread of negative consequences, damage to infrastructure and economic potential of regions in modern perceptions.

Ключові слова: регіональний розвиток, фінансові інструменти, місцеві бюджети, капітальні видатки, бюджетна децентралізація, економічне зростання, регіональні диспропорції, відновлення.

Keywords: regional development, financial instruments, local budgets, capital allocations, fiscal decentralization, economic growth, regional disproportions, renewal.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна система фінансового стимулювання регіонального розвитку в Україні функціонує в умовах глибоких суперечностей, загострених повномасштабною війною. З одного боку, політика децентралізації формально спрямована на посилення фіскальної автономії громад, про що свідчить стрімке зростання капітальних інвестицій на базовому рівні. З іншого боку, у 2023-2024 роках спостерігається різка централізація фінансових потоків: частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету без трансфертів впала до критичного стану, а зростання загального фонду муніципальних бюджетів майже повністю поглинається інфляційною компенсацією поточних видатків.

Сучасні реалії України, зумовлені повномасштабною збройною агресією, сформували безпрецедентний виклик, який потребує переосмислення класичних підходів. В умовах воєнного стану виявилася глибока дисфункція існуючих механізмів: на тлі формальної децентралізації відбувається різка фіскальна концентрація ресурсів на державному рівні, що супроводжується критичним падінням частки власних доходів місцевих бюджетів та їх реальної інвестиційної спроможності через інфляцію. При цьому диспропорції набувають екстремального характеру: відновлювані регіони отримують пріоритетне фінансування, тоді як більшість територій, особливо прифронтових, зазнають катастрофічного реального скорочення капітальних інвестицій. Отже, проблема полягає у відсутності ефективного механізму, який би подолав цю фіскальну асиметрію та забезпечив

цілеспрямоване і справедливе фінансування відновлення та розвитку всіх регіонів, враховуючи їх специфічні військові, економічні та соціальні втрати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика теоретичних, методологічних та практичних аспектів фінансового забезпечення розвитку регіонів є предметом активної наукової дискусії. Дослідженням питань фінансового регулювання та стабілізації регіонів присвячені праці низки вітчизняних учених, серед яких М.Ю. Антонюк, Д.Р. Цвук [1], Н.В. Бахур [3], Д.М. Загорська [6], О.П. Кириленко, О.С. Максимчук [8], С.Д. Смолінська, Т.В. Овчіннікова [13], М.С. Хомяк [15] та інші, які вивчають особливості формування та реалізації регіональної політики, зокрема її фінансової складової. Не зважаючи на те, що Україна регіонально є досить різноманітною і досить незгуртованою державою; що між регіонами є досить значні відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку, розміщенні продуктивних сил, актуальним є дослідження можливостей використання фінансових інструментів для стимулювання регіонального економічного зростання в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження принципів використання фінансових інструментів для стимулювання регіонального економічного зростання в Україні, з урахуванням її внутрішньої диференціації та сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування сприятливих умов для соціально-економічного розвитку регіонів країни вимагає реалізації двох взаємопов'язаних завдань: вироблення реалістичної фінансової політики та налагодження ефективного управління фінансовим потенціалом на регіональному рівні. В нинішніх умовах пріоритетним напрямом є аналіз фінансових інструментів, спрямованих на стимулювання, стабілізацію та вирівнювання дисбалансів у розвитку регіонів України. Ефективне їх застосування дозволить мобілізувати внутрішні резерви територій, залучити інвестиції та створити нові точки економічного зростання. Також це потребує розвитку інституційної спроможності місцевих органів влади та посилення їх

фінансової автономії для гнучкого реагування на локальні виклики. У підсумку, синергія між централізованою політикою та регіональною ініціативою стане запорукою стійкої рівноваги та довгострокової конкурентоспроможності всієї країни.

Забезпечення достатнього фінансування як основа ефективного управління регіональним розвитком потребує формування відповідної законодавчо-правової бази. Вона має чітко регулювати фіскальні взаємовідносини між державним та регіональними рівнями влади. Фундаментом такої системи виступають акти, що визначають бюджетні процеси, програми економічного і соціального розвитку державного та регіонального рівнів, а також інша нормативна документація. Саме ця нормативна рамка становить основу для регулювання механізмів фінансового забезпечення регіонів та правового супроводу господарської діяльності суб'єктів на місцевому рівні.

Особливого уваги заслуговує Закон України «Про засади регіональної політики», який законодавчо закріплює джерела фінансування заходів з регіонального розвитку [7]. Згідно з його нормами, основним фінансовим ресурсом для цих цілей виступають кошти, передбачені в державному та місцевих бюджетах на відповідний рік, доповнені іншими джерелами, що не суперечать законодавству. Ця нормативна формулювання, однак, потребує конкретизації механізмів та пріоритетів у практичній площині. Вона констатує канали надходження коштів, але не деталізує, які саме інструменти розподілу є найефективнішими для подолання диспропорцій та сприяння інвестиційній активності.

На основі Законів України «Про засади державної регіональної політики», «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України» та ін., розроблена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки [5]. Реалізація Державної стратегії регіонального розвитку

України здійснюється у два етапи шляхом розроблення та виконання Плану заходів з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України.

Традиційно для реалізації заходів державної регіональної політики передбачено бюджетні механізми у відповідності до Бюджетного кодексу України та закону України «Про засади державної регіональної політики» [12]. Джерелами фінансування державної регіональної політики є: кошти Державного бюджету України, зокрема державного фонду регіонального розвитку; кошти місцевих бюджетів; благодійні внески; кошти міжнародних організацій; кошти з інших джерел, не заборонених законодавством.

Таблиця 1. Система фінансових інструментів регіонального розвитку за джерелами фінансування

Джерело фінансування	Відповідні фінансові інструменти розвитку регіонів	Мета застосування
1. Кошти Державного бюджету України (зокрема, Державного фонду регіонального розвитку)	• Дотації вирівнювання та субвенції • Цільові бюджетні трансферти • Бюджетні кредити • Фінансування об'єктів державної власності в регіонах • Кошти Фонду регіонального розвитку	Інструменти перерозподілу бюджетних коштів для вирівнювання фінансових можливостей регіонів, фінансування пріоритетних проєктів та стимулювання інвестиційної привабливості.
2. Кошти місцевих бюджетів	• Кошти програм економічного та соціального розвитку територій • Інвестиції з місцевих бюджетів в об'єкти комунальної власності • Надання пільг • Гарантії позики з місцевих бюджетів • Бюджетні облигації	Інструменти реалізації власних повноважень ОТГ, стимулювання місцевого бізнесу, фінансування локальної інфраструктури та залучення додаткових ресурсів через позики.
3. Благодійні внески	• Цільові благодійні гранти • Спонсорське фінансування соціально-економічних ініціатив • Цільові фонди	Інструменти залучення для реалізації соціальних, культурних, інфраструктурних проєктів
4. Кошти міжнародних організацій	• Гранти та технічна допомога • Міжнародні кредитні лінії • Інструменти гарантування інвестицій	Інструменти фінансування реформ, інфраструктури, підтримки МСБ.
5. Інші джерела, не заборонені законом	• Державно-приватне партнерство • Регіональні венчурні фонди та фонди розвитку • Зелені облигації • Прямі іноземні та внутрішні приватні інвестиції	Інноваційні та ринкові інструменти для мобілізації приватного капіталу, фінансування інновацій, специфічних проєктів.

Джерело: власна розробка автора

Для практичної реалізації зазначених джерел фінансування та досягнення цілей регіональної політики застосовується комплекс конкретних фінансових механізмів. Кожне джерело трансформується в операційні інструменти, що дозволяють напряду або опосередковано впливати на економічну динаміку територій. Наведена нижче таблиця 1 систематизує ці інструменти відповідно до законодавчо визначених джерел, демонструючи засоби для фінансового забезпечення розвитку регіонів.

Таким чином, запропонована систематизація наочно ілюструє, як нормативно закріплені джерела фінансування матеріалізуються через спектр конкретних фінансових інструментів, що формують цілісний механізм регіональної політики. Ключовою ознакою сучасної системи є її комбінований характер, коли ефективність досягається не ізольованим використанням окремого джерела чи інструменту, а їх синергетичною взаємодією. Подальша оптимізація регіональної політики має бути спрямована не лише на збільшення обсягів фінансування, але й на розвиток інституційного середовища для гнучкого та цілеспрямованого комбінування наявних інструментів відповідно до специфічних потреб кожного регіону.

Інституційну архітектуру механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку формують органи державної влади та місцевого самоврядування, наділені відповідними повноваженнями. До ключових суб'єктів належать: Кабінет Міністрів України, профільні центральні органи виконавчої влади: Міністерство фінансів, Міністерство розвитку громад та територій, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Механізми фінансування розвитку ОТГ поділяють на бюджетні, інвестиційні, грантові, кредитні [3].

Координація діяльності зазначених інституцій забезпечується, зокрема, через укладення угод регіонального розвитку. Ці документи, узгоджені з державною та регіональною стратегіями, закріплюють конкретні положення щодо обсягів, джерел та механізмів фінансування розвитку відповідних територій. Якщо ж розглядати фінансову складову механізму, то вона

представлена сукупністю ресурсів, необхідних суб'єктам регіональної політики для досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Формування достатнього обсягу таких ресурсів є прямим результатом ефективної податкової, бюджетної та інвестиційної політики, яка має бути цілеспрямовано орієнтована на забезпечення прогресивної динаміки всіх регіонів.

Регіональна податкова політика виступає ключовим фактором збалансування місцевих бюджетів, оскільки саме через неї держава регулює та реалізує свій інтерес у забезпеченні достатності фінансових ресурсів на місцевому рівні [9, 14]. Це досягається шляхом законодавчого встановлення переліку податків і зборів, їх ставок та механізмів надходження до місцевих бюджетів, що безпосередньо формує власну дохідну базу територіальних громад.

Нарощування питомої ваги місцевих податків і зборів у структури власних доходів бюджетів територіальних громад становить ключове завдання на шляху до посилення фінансової самостійності та збільшення спроможності органів місцевого самоврядування. Обсяг формування даної доходної частини безпосередньо залежить від ефективності, з якою органи місцевого самоврядування здійснюють організаційно-управлінський комплекс заходів, спрямованих на впровадження, облік та повноцінну мобілізацію надходжень від місцевих податків і зборів. У цьому контексті розширення інструментарію впливу та повноважень місцевих органів влади в сфері адміністрування місцевих податків і зборів виступає важливим виміром політики децентралізації, сприяючи поглибленню автономії та формуванню дійсно дієздатного місцевого самоврядування.

Аналіз динаміки власних доходів загального фонду державного та місцевих бюджетів (без трансфертів) за період 2018–2024 років виявляє суттєві відмінності у темпах зростання, рівні чутливості до економічних та політичних шоків, а також посилення тренду на фіскальну централізацію. Найбільш яскраво ця тенденція проявилася у 2024 році, коли власні доходи

державного бюджету продемонстрували рекордне зростання на 41,1% - з 1221,4 млрд грн до 1723,3 млрд грн.

Цей стрімкий ріст обумовлений трьома ключовими факторами:

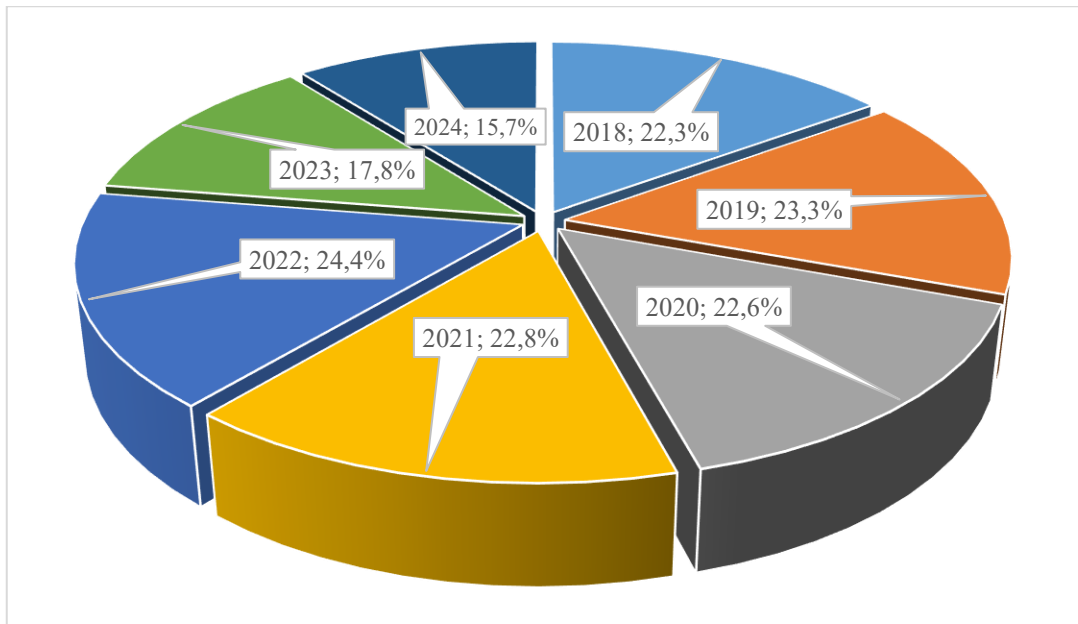
- По-перше, централізація податку на доходи фізичних осіб із військовослужбовців, який до 2024 року формував доходи місцевих бюджетів, істотно збільшила фіскальні надходження на загальнодержавному рівні, водночас зменшивши ресурсну базу багатьох громад, зокрема тилових.

- По-друге, спостерігалось зростання надходжень від податку на прибуток підприємств, стимульоване активізацією оборонно-промислового комплексу. Масштабні державні замовлення на озброєння, а також активне залучення приватного бізнесу до логістики, ремонту та виробництва товарів подвійного призначення сформували нові прибуткові потоки.

- По-третє, підвищення ставки податку на прибуток для банківського сектору забезпечило додатковий фіскальний ефект на тлі високої прибутковості банків, зумовленої підвищеними обліковими ставками, активними валютними операціями та зростанням доходів від облігацій внутрішньої державної позики.

Динаміка частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України без трансфертів демонструє (рис. 1) зниження фінансової ролі місцевого самоврядування в загальній бюджетній системі держави. Якщо упродовж 2018–2022 років ця частка залишалася стабільною та коливалась у межах 22–24%, то вже у 2023 році вона різко впала до 17,8%, а у 2024 році знизилася ще більше — до критично низького рівня у 15,7% [1].

Питома вага місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України (без урахування трансфертів) свідчить про кардинальне зниження фінансової ваги органів місцевого самоврядування в загальнодержавній бюджетній системі. Після періоду відносної стабільності в діапазоні 22–24% протягом 2018–2022 років, відбулося різке падіння цього показника до 17,8% у 2023 році та його подальше скорочення до критично низької позначки у 15,7% у 2024 році.

Рис. 1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України без трансфертів у 2018-2024 рр.

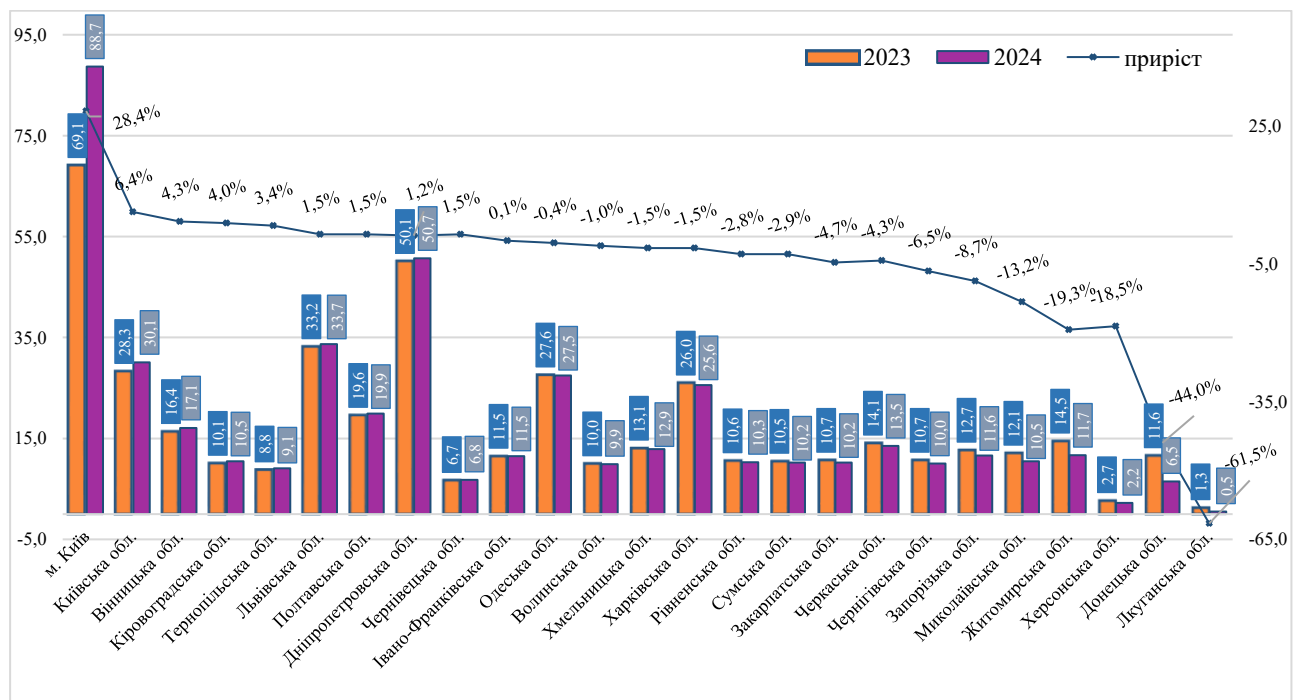
Джерело: побудовано на основі [1]

Ця тенденція є прямим наслідком переведення фінансової системи в режим централізованої мобілізації всіх доступних ресурсів для потреб оборони. У 2023-2024 роках бюджетна політика була суворо сконцентрована на єдиній стратегічній цілі: фінансуванні Збройних Сил, закупівлі озброєння, соціальній підтримці ветеранів та підготовці до тривалого спротиву. Оскільки реалізація цих функцій здійснюється виключно через державний бюджет, це закономірно призвело до зростання його частки у структурі зведених доходів. Одночасно ключову роль у зменшенні ресурсної бази місцевих бюджетів відіграв перегляд порядку розподілу податку на доходи фізичних осіб з військовослужбовців. З жовтня 2023 року дані надходження були повністю централізовані, тоді як раніше вони частково формували доходи місцевих бюджетів. Таким чином, цей захід, обумовлений надзвичайними потребами воєнного часу, фактично ліквідував один із найважливіших прирістових джерел фінансування територіальних громад.

Аналіз доходів загального фонду (без трансфертів) за 2024 рік в розрізі регіонів демонструє надзвичайну асиметрію фінансових можливостей

громад. Лідером з абсолютного приросту та обсягу доходів залишається місто Київ – 88,7 млрд грн проти 69,1 млрд у 2023 році (+6,3%) [2]. Такий результат пояснюється концентрацією економічної активності, високим рівнем платоспроможного населення, наявністю головних офісів великих компаній, а також – надходженнями від податку на прибуток банків, які у 2024 році суттєво зросли завдяки зміні ставок оподаткування.

На другому місці – Київська область із доходами в 30,1 млрд. грн (+6,2%), що свідчить про високий рівень економічної адаптації регіону після воєнних руйнувань. Позитивну динаміку демонструють також Вінницька, Кіровоградська, Тернопільська, Полтавська, Львівська та Дніпропетровська області, де приріст становить від 1% до 4%. Ці регіони, здебільшого тилові, мають стабільні аграрні, логістичні або промислові сектори, а також активне середовище малого і середнього бізнесу.

Рис. 2. Доходи загального фонду України у 2023-2024 рр. (млрд. грн)

Джерело: побудовано на основі [2]

Приблизно кожна друга область зафіксувала скорочення доходів загального фонду свого бюджету. Найбільш критична ситуація спостерігається в регіонах, безпосередньо залучених до бойових дій. Так,

Луганська область втратила 60,1% доходів (зменшення з 1,3 млрд грн до 0,5 млрд грн), Донецька – 44% (з 6,5 млрд грн до 3,7 млрд грн), Херсонська – близько 20%. Дане падіння стало наслідком втрати контролю над частиною територій, масштабної евакуації бізнесу та населення, руйнування інфраструктури та практично повної зупинки господарської діяльності. Спад доходів також характерний для територій, які були звільнені або знаходяться на віддаленні від лінії фронту, як-от Чернігівська (–4,2%), Житомирська (–19,2%) та Миколаївська (–13,1%) області [4]. Це вказує на глибокий довгостроковий негативний вплив війни на економічну активність, який проявляється навіть після відновлення фізичного контролю над територією.

Узагальнюючи, аналіз приросту доходів окреслює дві взаємопов'язані тенденції. З одного боку, продовжується процес фіскальної концентрації: податкові потоки все більше зосереджуються у великих урбанізованих центрах (Київ, обласні центри), які акумулюють ПДФО та податок на прибуток від підприємств. З іншого боку, регіони з обмеженою інституційною спроможністю та значними воєнними руйнуваннями продовжують демонструвати втрати доходної бази.

Отримані дані об'єктивно підтверджують необхідність системної корекції чинної моделі розподілу бюджетних доходів між територіальними громадами. За відсутності цільової підтримки прифронтових та деокупованих територій, а також без створення механізмів компенсації втрачених податкових надходжень (зокрема, ПДФО з військовослужбовців), більшість громад може опинитися у стані стійкої бюджетної недостатності. Нова система бюджетного вирівнювання має враховувати не лише фактичні надходження, але й оцінку прямих втрат, рівень інфраструктурних руйнувань, специфічні ризики та потреби, пов'язані з відновленням економіки регіонів.

Бюджетна децентралізація передбачає не стільки збільшення частки доходів місцевих бюджетів чи покращення фінансування бюджетних установ на місцевому рівні, як покращення якісного фінансового забезпечення

регіонального розвитку, спрямованого на підвищення життєвого рівня населення окремих територій [13, 15]. Саме тому ключовим результатом децентралізації має стати не просто зростання бюджетних цифр, а зміна пріоритетів витрачання коштів – перехід від фінансування поточних потреб до стратегічних інвестицій у інфраструктуру, людський капітал та економічне середовище конкретних громад.

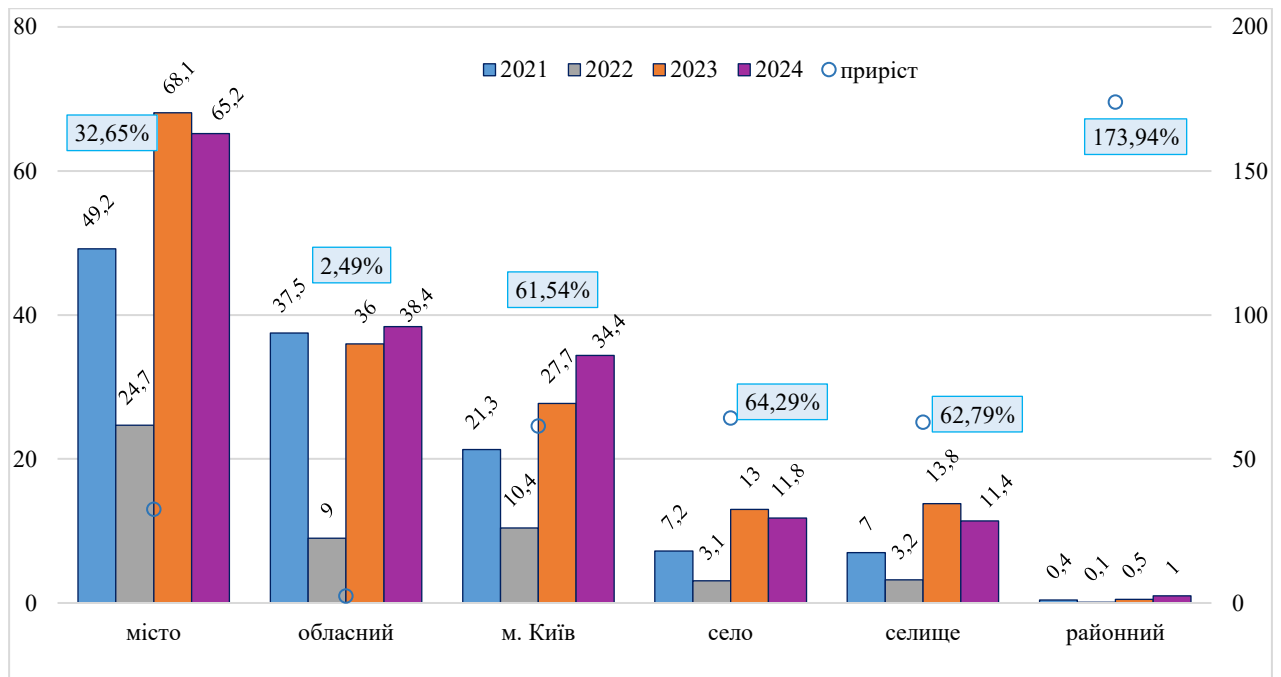
Загальний фонд місцевих бюджетів за 2021-2024 роки збільшився на 25,9% (до 531,8 млрд грн), що означає додаткові 109,3 млрд. гривень. Суттєве зростання загального фонду місцевих бюджетів було зумовлене передусім інфляційним тиском і покривало вимушені поточні витрати на зарплати, комунальні послуги та соціальну сферу. Ця тенденція виявляється, по-перше, у домінуючій частці видатків загального фонду, зростання якого (+25,9%) обумовлене переважно інфляційною компенсацією поточних операційних витрат (оплата праці, комунальні послуги, соціальні трансферти). По-друге, це підтверджується структурним аналізом видатків, де пріоритетні позиції займають освіта (41%) та загальнодержавні функції (17%), тоді як частка безпосередньо інвестиційної статті «економічна діяльність» залишається значно нижчою (14%). Таким чином, фінансові ресурси місцевих бюджетів в аналізований період були зконцентровані на забезпеченні функціонування існуючих інституцій та соціальних гарантій, що об'єктивно обмежувало бюджетний простір для стратегічного використання фіскальних інструментів з метою стимулювання довгострокового економічного розвитку територій [1].

Стимулювання економічної активності залишалося одним із пріоритетів роботи уряду України. За категорією «Економічна діяльність» було спрямовано 163,1 млрд грн (+21,2 % до 2023 р.). Проте значень довоєнного 2021 р. (181,3 млрд грн) ще не досягнуто. Частка цієї категорії в загальному обсязі видатків становила лише 3,6 %. На це певним чином вплинуло перерахування коштів для стимулювання процесів відбудови та усунення наслідків збройної агресії рф. Варто відзначити значний

позитивний внесок у стимулювання економічного зростання від продовження роботи за Державною програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» (за час дії воєнного стану до початку 2025 р. видано 69,3 тис. кредитів на суму 271,9 млрд грн [10:]). За програмою щодо підвищення енергонезалежності домогосподарств, стимулювання лізингу Фонду підтримки підприємництва у 2024 р. з бюджету виділено 18 млрд грн. Як і в минулі роки, продовжено роботу механізмів грантової підтримки для створення або розвитку бізнесу, сільського господарства тощо.

Підтримка територіальних громад також посідала визначальне місце у фінансовій політиці держави. Міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам перераховано в сумі 187,9 млрд грн (+5,9 % до 2023 р.), серед яких: базова дотація (21,1 млрд грн) та освітня субвенція (104,2 млрд грн) перераховані повністю. Крім того, додаткова дотація місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією рф, сягнула 28,2 млрд грн; субвенція на виплату грошової компенсації на житло ВПО – 5,7 млрд грн; субвенція на забезпечення харчуванням учнів початкових класів – 2,8 млрд грн тощо. За даними Казначейства [11], міжбюджетні трансферти в 2024 р. отримували 1579 місцевих бюджетів (116 районних, 1438 бюджетів територіальних громад, 24 обласні бюджети та бюджет м. Києва). Проте варто враховувати, що унаслідок бойових дій і тимчасової окупації значна частина органів місцевого самоврядування не мала можливості повноцінно здійснювати свої повноваження.

Наведені на рис. 3 дані свідчать про позитивну динаміку капітальних видатків у 2021-2024 роках для більшості типів місцевих бюджетів, що, однак, характеризується значною диференціацією за інтенсивністю.

Рис. 3. Обсяги капітальних видатків за видами бюджету України у 2021-2024 рр. (млрд. грн)

Джерело: побудовано на основі [2]

Диверсифікованість державної регіональної політики зумовлена тим, що до переліку об'єктів державної регіональної політики окрім територіальних громад відносяться і функціональні території [2]. Інвестиційна активність значно зросла на найближчому до громад рівні: сільські (+64,29%) та селищні (+62,79%) бюджети демонструють лідерство за темпами приросту, а Київ (+61,54%) — за обсягами. Ріст міських бюджетів (32,65%) є істотним, але поступається базовому рівню. Мінімальна динаміка обласних бюджетів (+2,49%) стала логічним наслідком передачі їх повноважень і ресурсів нижчим рівням в рамках децентралізації.

Наведений графік (рис. 3) демонструє прямі індикатори економічного розвитку регіонів, адже: капітальні видатки — це саме інвестиції у інфраструктуру для бізнесу, зростання інвестицій у всіх типах громад (особливо у селищах, селах і містах) свідчить про децентралізацію розвитку та поширення його на всю країну, а не лише на столицю чи обласні центри. Дані свідчать про активну фазу інфраструктурного та соціально-

економічного розвитку регіонів України, що є основою для подальшого економічного зростання та покращення якості життя.

Отже, основним фінансовим стимулом економічного розвитку регіонів стає не централізоване фінансування зверху, а надання фінансової автономії та ресурсів базовим громадам. Ця модель стимулює розвиток «знизу», робить його більш цілеспрямованим і відповідальним, перетворюючи місцеві бюджети з виконавців розпоряджень на активних інвесторів у власне майбутнє:

- фінансові стимули перенаправлені на безпосередніх виконавців розвитку. Дані чітко свідчать, що механізм децентралізації працює саме як фінансовий стимул: гроші та відповідальність за розвиток передані найближчому до громад рівню (сільським, селищним, міським бюджетам). Це дозволяє інвестувати швидше та точніше у локальну інфраструктуру, що безпосередньо стимулює економічну активність саме в місцях проживання людей.

- створено конкурентне середовище для розвитку – сільські та селищні бюджети показують найвищі темпи приросту інвестицій, вказує на те, що фінансові стимули стали доступними не лише великим містам. Це стимулює менш урбанізовані громади активно залучати ресурси та реалізовувати проекти, конкуруючи за інвестиції та покращення якості життя.

- обласний рівень втрачає роль прямого фінансового стимулятора, але отримує координуючу. Мінімальне зростання інвестицій обласних бюджетів (+2,49%) — це не ознака занепаду, а зміна моделі стимулювання. Фінансові ресурси тепер стимулюють розвиток «знизу», а області зосереджуються на стратегічному плануванні, координації великих міжгромадських проектів та створенні сприятливого середовища для всіх громад регіону.

- місто Київ продовжує використовувати потужні фінансові стимули, але в іншій якості. Високі абсолютні обсяги інвестицій столиці показують, що вона використовує фінансові стимули для розвитку як національного «хабу» — інвестуючи в масштабну інфраструктуру, інновації та проекти, які мають ефект для всієї країни.

Обсяг капітальних видатків у розрізі регіонів країни є найважливішим інструментом для оцінки реального використання фінансового стимулювання економічного розвитку України. Цей показник безпосередньо відображає, яка частина бюджетних ресурсів не поглинається поточними витратами, а трансформується в інвестиції у довгострокові активи: інфраструктуру, соціальні об'єкти та середовище для бізнесу.

На думку авторів, суть перерозподільчої функції бюджетних інвестицій полягає у тому, що за їх допомогою можна впливати на обсяги капіталу окремих галузей або територій шляхом перерозподілу сукупних бюджетних ресурсів [8].

Порівняльна динаміка капітальних інвестицій між різними типами громад (сільськими, селищними, міськими) чітко демонструє, чи працює механізм фіскальної децентралізації як стимул для розвитку «знизу». Якщо найвищі темпи приросту спостерігаються саме на рівні базових громад, це свідчить про ефективне перенаправлення фінансових стимулів до безпосередніх точок економічного зростання. Таким чином, моніторинг регіональної диференціації капітальних видатків дозволяє не лише оцінити інвестиційну активність, але й зрозуміти, наскільки державна політика сприяє збалансованому та інклюзивному розвитку всієї території країни.

Інфляція в країні практично нівелює номінальне зростання видатків у більшості регіонів, що призводить до ерозії реальної купівельної спроможності місцевих бюджетів та системного звуження їх ресурсної бази. У цьому контексті Київ постає як єдиний регіон із реальним фінансовим приростом, що лише загострює структурну асиметрію у системі бюджетного забезпечення. Така динаміка не лише констатує нерівномірність фінансування, але й створює прямі ризики для інституційної спроможності органів влади на місцях, які змушені функціонувати в умовах посиленого управлінського навантаження через воєнний стан при дедалі більш обмежених реальних ресурсах.

У 2023 році, з урахуванням інфляції – зростання обсягів капітальних видатків було зафіксовано лише у восьми регіонах України, тоді як у більшості – фактично відбулося реальне скорочення цих інвестицій. Найбільш помітне підвищення спостерігалось в регіонах, що особливо постраждали від воєнних руйнувань: Миколаївська (+58,9%), Чернігівська (+54,1%) та Київська (+23,3%) області продемонстрували найвищі темпи приросту, що може бути індикатором активних зусиль, спрямованих на відновлення та модернізацію критичної інфраструктури.

Окремо варто відзначити ситуацію в столиці: у місті Києві капітальні видатки зросли на 84,4%, досягнувши найбільшої у країні абсолютної величини — 34,8 млрд грн. Така виняткова динаміка, ймовірно, обумовлена одночасним впливом низки факторів: концентрацією великих національних інвестиційних проєктів, особливим бюджетним статусом столиці та потребою підтримки її функціонування як головного адміністративного та економічного центру в умовах кризи.

Водночас в інших частинах країни ситуація є суттєво відмінною. Майже всі регіони західного та центрального географічного поясу пережили падіння реальних капітальних витрат. Так, скорочення склало –18,8% у Вінницькій, –19,5% у Тернопільській, –20,2% у Закарпатській та –21,6% у Харківській областях. Особливо глибоке зниження інвестиційної активності зафіксовано в Івано-Франківській (–35,4%), Херсонській (–49,2%), Донецькій (–59,9%) та Луганській (–76,9%) областях [1]. Ця тенденція частково пояснюється безпековою ситуацією, однак водночас вона чітко вказує на загальне та різке зниження інвестиційних можливостей на місцевому рівні. Таким чином, реальна динаміка капітальних видатків має виражено нерівномірний регіональний розподіл. Позитивні тенденції зосереджені переважно на окремих територіях, які або отримують пріоритетну фінансову підтримку для відновлення, або мають інституційні переваги. Решта ж регіонів, незалежно від їх географічного розташування, стикаються з істотним обмеженням інвестиційних ресурсів, що загрожує довгостроковим розвитком та стійкістю їх економік.

На основі проведеного дослідження, можна стверджувати, що застосування фінансових інструментів розвитку економіки в різних регіонах України має суттєві відмінності, обумовлені геополітичним становищем, рівнем безпеки, структурною специфікою економіки та ступенем пошкоджень від війни. Принцип «єдиного підходу» не працює, пріоритети та інструменти диференційовані.

Головні відмінності в застосуванні фінансових інструментів для різних регіонів країни:

✓ Західна Україна (Галичина, Закарпаття, Волинь, Буковина). Регіон відносно безпечний, зі збереженою інфраструктурою. Інструменти спрямовані не на виживання, а на трансформацію та інтеграцію, створення нових точок економічного зростання для всієї країни:

- податкові пільги та створення тимчасово вільних від оподаткування територій – це ключовий інструмент для залучення бізнесу, що переміщується з небезпечних регіонів, та нових інвестицій (включаючи іноземні).

- кредитно-гарантійні програми для малого та середнього бізнесу та стартапів, спрямовані на розвиток переробки, ІТ-сектора, логістики та туризму.

- державно-приватне партнерство для модернізації інфраструктури, зокрема фінансування логістичних центрів, міжнародних транспортних коридорів, енергомереж для з'єднання з ЄС.

- прямі інвестиції в логістичну та енергетичну інфраструктуру для інтеграції з ринком ЄС.

✓ Центральна та Північна Україна (включаючи Київ). Регіон має потужний економічний потенціал, але постійно під загрозою обстрілів. Інструменти поєднують підтримку ключових секторів з механізмами зниження ризиків та відновлення:

- гарантії та субсидоване кредитування для агровиробників і переробку, підтримка ключового сектору експорту та продовольчої безпеки.

- страхування інвестицій та майна від військових ризиків (через державні програми або міжнародні інструменти).

- програми швидкого відновлення пошкодженої критичної інфраструктури (енергетика, мости, дороги) через державно-приватне партнерство та міжнародну допомогу.

- Підтримка диверсифікації промисловості через кредитні програми.

✓ Південь України (Одеська, Миколаївська, Херсонська області частково). Економіка паралізована через блокаду моря та бойові дії. Інструменти мають надзвичайний, неринковий характер і зосереджені на виживанні населення та фінансуванні майбутньої відбудови за рахунок держави та міжнародних донорів:

- надзвичайні бюджетні трансферти та міжнародна гуманітарна допомога для життєзабезпечення.

- масштабні державні та міжнародні програми відновлення критичної інфраструктури (порти, елеватори, іригаційні системи, енергомережі).

- державне страхування та гарантії для будь-якої економічної активності через надзвичайно високі ризики.

- створення спеціальних економічних зон з максимальними пільгами після деокупації для залучення капіталу в відбудову.

✓ Схід України (Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька області частково). Економічна діяльність зведена до мінімуму. Інструменти мають гуманітарний та компенсаційний характер, а стимули для бізнесу практично відсутні через неможливість ведення нормальної діяльності. Пріоритет – фізичне виживання та підготовка до майбутньої, післявоєнної відбудови:

- пряме бюджетне фінансування (трансферти) для соціальних виплат і життєзабезпечення – основним стимулом є підтримка населення.

- міжнародні гранти та програми швидкого відновлення (CERP – програма надзвичайного відновлення) для житла, тепло-, водо- та електропостачання.

- державні програми страхування та компенсацій за знищене майно для мотивації населення повертатися.

- створення спеціальних фондів майбутньої реіндустріалізації (довгострокові інструменти), але поточне застосування фінансових інструментів для бізнесу мінімальне через відсутність безпеки.

Головна відмінність використання фінансових інструментів для стимулювання регіонального економічного зростання в Україні полягає в співвідношенні ринкових інструментів (кредити, гарантії, ДПП) та неринкових, донорсько-бюджетних (трансфери, гранти, гуманітарна допомога). На Заході країни переважають ринкові інструменти для зростання, на Півдні та Сході – домінують неринкові, надзвичайні інструменти для виживання та відновлення, а в Центрі – поєднання обох типів для стабілізації та адаптації. Ця диференціація є об'єктивною і відображає різний ступінь вразливості та потенціалу регіонів в умовах війни.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі проведеного аналізу можна констатувати, що ефективне використання фінансових інструментів для стимулювання регіонального економічного зростання в Україні потребує подолання глибоких структурних дисбалансів, загострених війною. По-перше, домінування поточних видатків над капітальними та стрімка централізація фіскальних ресурсів на рівні державного бюджету обмежують можливості місцевих громад для стратегічного інвестування. По-друге, регіональна динаміка капітальних інвестицій є надзвичайно нерівномірною: експоненційне зростання у Києві та окремих відновлюваних областях різко контрастує з реальним скороченням інвестицій у більшості інших регіонів, особливо на сході та півдні країни. Це свідчить, що діюча система бюджетного вирівнювання недостатньо враховує воєнні втрати та потреби відновлення. Отже, ключовим завданням є диференціація підходів, поєднання ринкових інструментів для розвитку безпечних територій з прямими бюджетними трансфертами та міжнародною допомогою для виживання та відбудови постраждалих регіонів. Лише така

комбінація дозволить перетворити фінансові стимули на реальний драйвер збалансованого відновлення та довгострокового зростання всієї країни.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі включають: розробку та впровадження диференційованої моделі бюджетної політики, спрямованої на розробку механізмів «управління за результатами» для капітальних трансфертів; аналіз ефективності нових фінансових інструментів для стимулювання приватних інвестицій; дослідження правових засад для створення «зон відновлення» з особливими режимами; а також впровадження комплексної системи моніторингу та оцінки інвестиційних програм відновлення з метою перетворення фінансових стимулів на драйвер збалансованого регіонального зростання.

Література

1. Антонюк М. Ю., Цвок Д. Р. Державна регіональна політика України: порівняльне дослідження суміжних понять та концептуальних положень її реалізації. *Економіка та суспільство*. 2025. № 77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-52>
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>.
3. Бахур Н. В. Інструменти фінансового стимулювання розвитку регіонів та громад при децентралізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: economy.nauka.com.ua
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
6. Загорська Д. М. Фінансові стратегії та інструменти для стимулювання економічного зростання та відновлення в умовах післявоєнної реконструкції: досвід інших країн як приклад для України. *Соціальна*

економіка. 2025. Випуск 70. С. 102-111. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-70-09>

7. Закон України «Про засади регіональної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

8. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 2. С. 5-11

9. Клітінський Ю. С. Формування фінансової політики на регіональному рівні. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 3. С. 50-54.

10. Міністерство фінансів України: за минулий тиждень підприємці отримали 433 пільгові кредити на 1,5 млрд грн за держпрограмою «Доступні кредити 5-7-9%». М-во фінансів України : офіц. сайт. 2025. 06 січ. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_minulii_tizhden_pidpriiemtsi_otrim...

11. Публічний звіт Голови Державної казначейської служби України Тетяни Слюз про підсумки діяльності Казначейства за 2024 рік / Державна казначейська служба України : офіц. сайт. 2024. URL: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publiczna-informaciya/pub...>

12. Пухир С. Т. Фінансові механізми реалізації державної регіональної політики: сутність та складові. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 280-286.

13. Смолінська С. Д., Овчиннікова Т. В. Фінансове забезпечення регіонального розвитку на сучасному етапі розвитку України. *Молодий вчений*. 2021. №3 (91). С. 106-110.

14. Татарин Н. Б., Снітко С. О. Особливості формування місцевих бюджетів в умовах створення об'єднаних територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 822-827.

15. Хомяк М. С. Фінансові інструменти стабілізації регіонального розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 9. С. 711-714. URL : <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/146.pdf>

References

1. Antoniuk, M.Yu. and Tsvok, D.R. (2025), “State regional policy of Ukraine: comparative analysis of adjacent notions and conceptual approaches to its implementation”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 77. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-52>
2. Decentralization (2024), “Analysis of the implementation of local budgets for 2024”, available at: <https://decentralization.ua/news/19387> (Accessed 05 Dec 2025).
3. Bakhur, N. (2020), “Tools of financial stimulation of development of regions and hromadas during decentralization”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8191> (Accessed 05 Dec 2025).
4. State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 05 Dec 2025).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Resolution “State Strategy for Regional Development for 2021-2027”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (Accessed 05 Dec 2025).
6. Zahors'ka, D.M. (2025), “Financial strategies and instruments for stimulating economic growth and recovery in the post-war reconstruction context: lessons for Ukraine from international experience”, *Sotsial'na ekonomika*, vol. 70, pp. 102-111. doi: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2025-70-09>
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “About the basics of state regional policy”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (Accessed 05 Dec 2025).

8. Kyrylenko, O. and Maksymchuk, O. (2019), "Capital investments from local budgets: modern practice and prospects for improvement", *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 5-11.
9. Klitins'kyj, Yu.S. (2013), "Formation of financial policy at the regional level", *Naukovyj visnyk: Finansy, banky, investytsii*, vol. 3, pp. 50-54.
10. Ministry of Finance of Ukraine (2025), "Ministry of Finance of Ukraine: last week, entrepreneurs received 433 preferential loans for UAH 1.5 billion under the state program "Affordable loans 5-7-9%", available at: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_minulii_tizhden_pidpriiemtsi_otrim (Accessed 05 Dec 2025).
11. The State Treasury Service of Ukraine (2024), "Public report of the Head of the State Treasury Service of Ukraine Tetyana Slyuz on the results of the Treasury's activities for 2024", available at: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publiczna-informaciya/pub> (Accessed 05 Dec 2025).
12. Pukhyr, S.T. (2015), "Financial mechanisms for the implementation of state regional policy: essence and components", *Naukovo-informatsijnyj visnyk Ivano-Frankivs'koho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halyts'koho*, vol. 11, pp. 280-286.
13. Smolins'ka, S.D. and Ovchynnikova, T.V. (2021), "Financial support for regional development at the current stage of Ukraine's development", *Molodyj vchenyj*, vol. 3 (91), pp. 106-110.
14. Tataryn, N.B. and Snitko, S.O. (2018), "Features of local budget formation in the conditions of the creation of united territorial communities", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 18, pp. 822-827.
15. Khomiak, M.S. (2016), "Financial instruments of the regional developments stabilization", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 9, pp. 711-714, available at: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/146.pdf> (Accessed 05 Dec 2025).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2025 р.